mutatásokat adni, tanácsokkal szolgálni az érdekelteknek. Az érdekvédelem vonatkozásában az RMGE is a helyzet magaslatán volt Mind országos, központi, mind megyei szinten megszervezte nemcsak tagjai, hanem minden, a kérdésben érdekelt személy számára a jogi tanácsadást. Hónapokig mûködött ilyen tanácsadó iroda, már a törvényjavaslat napirendre tûzésétõl egészen a visszaigénylési dokumentumok letevése határidejének a lejártáig, még Budapesten is azon visszaigénylésre jogosultaknak, akik már nem tartózkodnak az országban. A jogi tanácsadás most is mûködik Sztranyecki Szilárdnak, az egyesület jogtanácsosának vezetésével, segítve a ráutaltakat, hogy a 1/2000. sz. törvény buktatóit és félreértelmezéseit kivédjék.

GÚZS FERENC

Az erdélyi fejlesztési régiók kialakításának gazdasági elemzése

Ha az egyes korokat aszerint tagolnánk, hogy milyen kulcsszavakkal jellemezhetõk, illetve aszerint, hogy mikor mi számít társadalomépítõ vezérelvnek, akkor a 20.század vége talán a „regionalizmus kora” kulcsszót kapná.

Romániában egy minisztériumközi munkacsoport által irányított szakértõi bizottság kidolgozta 1996-ban a Humán Fejlettségi Indexet (HFI, románul IDU) és a Globális Fejlettségi Index (GLFI) A és B variánsait, amelyek segítségével javaslatot tettek a romániai megyék csoportosítására fejlesztési régiókba és alrégiókba. Romániában 8 régiót, Erdélyben pedig 3 régiót (és 6 alrégiót) alakítottak ki.

A tanulmányban célul tûztük az erdélyi fejlesztési régiók kialakításának gazdasági elemzését, a HFI- és GLFI- mutatók kritikai vizsgálatát, valamint a regionális fejlõdés, a régiók gazdasági fejlettségének mérését és összehasonlítását 1994–1996 között egy általunk kialakított új, aggregált mutató, a Gazdasági Fejlettségi Index (GFI) segítségével.

Amint a szakirodalomban ismeretes, a területi gazdasági fejlettség mérésére és összehasonlítására tartalmilag erõsen különbözõ, de a lehetõ legtöbb esetben egymással jól korreláló mutatók lesznek alkalmasak, mivel a különbözõ országok, régiók a gazdasági-társadalmi fejlettség különbözõ szintjein vannak. Mindezeket figyelembe véve, a továbbiakban megvizsgáljuk a Romániában a régiók kialakítására és a regionális fejlettség mérésére használt mutatókat, a GLFI-t és a HFI-t.

1996-ban a román kormány és az Európai Unió Gazdasági bizottsága megállapodtak a romániai regionális fejlesztési politika kialakításának szükségességérõl. Ennek egyik része arra vonatkozott, hogy egy PHARE-program keretében tudományosan megalapozzák a romániai fejlesztési régiók kialakítását.

A Globális Fejlettségi Index (GLFI) A. variánsát alkotó mutatószámokat négy csoportba sorolták:

GAZDASÁG: 1 fõre esõ GDP, munkanélküliségi ráta;

INFRASTRUKTÚRA: 100 km2-re esõ közutak, vasutak sûrûsége, 1000 fõre jutó telefon-elõfizetések, kórházi ágyak száma, 1fõre esõ napi vízfogyasztás, hálózati vízzel rendelkezõ lakások, illetve líceumba beiratkozottak aránya.

DEMOGRÁFIA: Nettó migrációs ráta, vitalitási ráta (szaporodás), városi lakosság aránya, agrárnépsûrûség

ÉLETSZÍNVONAL: 1000 fõre esõ magánautók száma, elemi oktatásnál magasabb iskolázottsággal rendelkezõk aránya, megyén kívüli vándorlás, csecsemõhalandósági arányszám.

A GLFI mutatói közül több (legalább 7) kifogásolható, nem tûnnek eléggé relevánsnak, az alábbi szempontok miatt:

* 100 km2-re esõ közutak, vasutak sûrûsége, mivel nagyban függõ a megye földrajzi-domborzati viszonyaitól;

* a természetes szaporodási arányszám magas lehet az elmaradottság miatt is, nem egyértelmû, mit mutat;

* a városi lakosság aránya magas lehet az erõltetett szocialista urbanizáció és az iparosítás eredményeként is, és ma ez nem feltétlenül elõny;

* az 1000 fõ/magánautók száma nem csupán a jelenlegi, hanem hosszabb távú anyagi helyzetet is tükrözhet;

* a hálózati vízzel rendelkezõ lakások aránya és az 1 fõre esõ napi vízfogyasztás, mivel nem foglalják magukba a vízhálózathoz nem csatolt, önálló rendszerû háztartások vízfogyasztását, továbbá a vízveszteségek is belekalkulálódnak;

* A kevés, mindössze két gazdasági jellegû mutató közül az 1 fõre esõ GDP-rõl fontos elmondani, hogy, habár használatát valóban nem lehet elkerülni, mivel a szakirodalomban is a leggyakrabban használt mutató, de torzító hatású, lévén, hogy magába foglalja a nem privatizált, veszteséges nagyvállalatok termelési adatait, amit inkább levonni kellene.

A Humán Fejlettségi Indexszel (HFI) az merül fel kritikaként, hogy kevés összetevõt tartalmaz és nem alkalmas a gazdasági fejlettség mérésére. Csupán az egy fõre jutó GDP-t tartalmazza a gazdasági jellegû mutatók közül, amelyrõl említettük, hogy torzító, és ez is csupán egyharmad részt képvisel. A másik összetevõ mutatója a születéskor várható átlagos élettartam, amely felöleli az egész népesség korspecifikus halandósági arányszámát, így az inaktívakét is. Azonban egy regionális fejlettségi politika megalapozásához inkább a fiatal és aktív népességre vonatkozó mutatókat kellene használni.

A HFI másik egyharmad részét két mutató képviseli, a felnõtt lakosság írástudóinak aránya, amely Romániában mindenhol 90%(sõt 97%) fölött van, és ezért ez az összetevõ nem differenciál kellõképpen, valamint a bruttó beiskolázási arányszám, amely pedig egy olyan globális mutató, amely közel áll értelmileg az elõbbihez, és csupán jelenlegi iskolalátogatási állapotot mutat.

A HFI-t leginkább a regionális gazdasági fejlettségbeli különbségek kimutatására használják (a Raportul Dezvoltãrii Umane c. kiadványban), a régiók és alrégiók kialakítására tett javaslatot pedig többnyire a GLFI-re alapozták

Az eredmények alapján a javasolt regionális és alregionális felosztás a következõ:

Régió	**Alrégió**	**Megye**
Központi	Központi 1	Brassó,Szeben
	Központi 2	Fehér, Kovászna, Hargita, Maros
Nyugat	Nyugati 1	**Arad, Temes**
	Nyugati 2	Krassó-Szörény, Hunyad
Északnyugati	Északnyugati 1	Bihar, Kolozs
	Északnyugati 2	Beszterce-Naszód, Máramaros,Szatmár, Szilágy

Összefoglalva, a HFI és GLFI mutatók és egyes összetevõik fõ hiányossága az, hogy a reformfolyamat kontextusában nem mérnek fontos dimenziókat (pl.: mezõgazdaság), tehát nem a legmegfelelõbbek gazdasági szempontból a tényleges gazdasági fejlettségi különbségek kimutatására, a regionális fejlesztési politikák kidolgozásának megalapozására.

Melyek azok a mutatószámok, amelyek alkalmasak Erdélyben a gazdasági fejlettségi különbségek vizsgálatára?

Figyelembe véve a romániai gazdasági reformfolyamat sajátosságait és a nemzetközi szakirodalomban sikerrel használt mutatókat (pl. Nemes Nagy József, Jánossy Ferenc, Fokasz Nikosz és R. Petrella többmutatós vizsgálati modelljei) egy új, aggregált mutató, a Gazdasági Fejlettségi Index (GFI) kidolgozására teszünk javaslatot, amely 5 dimenzióból tevõdik össze és a következõ mutatókat tartalmazza:

1. Gazdasági-jövedelmi értékbeni mutatók (G1): egy fõre esõ GDP, a kereskedelemben dolgozók egy fõre esõ átlagos havi nettó jövedelme;

2. Mezõgazdasági fejlettségi (naturális) mutatók (M2): egy hektár agrárterületre esõ mezõgazdasági termelés értéke lejben, 1000 hektár agrárterületre jutó traktorok száma, 1000 hektár megmûvelt magánterületre jutó magántulajdonban levõ traktorok száma;

3. A gazdaság szerkezetére és a foglalkoztatottságra vonatkozó mutatók (SZ3): a szolgáltatásokban dolgozók aránya, a szolgáltatásokban megtermelt GDP aránya, a munkanélküliségi ráta;

4. Infrastrukturális fejlettségi mutatók (INF4), 1000 fõre jutó kórházi ágyak száma, fürdõszobával rendelkezõ lakások aránya rurális környezetben a városi ellátottság arányhoz viszonyítva;

5. Társadalmi fejlettségi mutatók (T5), elemi oktatásnál magasabb iskolázottsággal rendelkezõk aránya —csecsemõhalandósági arányszám (1000 élveszületettre).

Miért alkalmasabbak jelenleg, Romániában és Erdélyben az elõbbi mutatók?

Elõször is, a kereskedelemben dolgozók 1 fõre esõ átlagos havi nettó jövedelmének használata azért megalapozott, mert Romániában – a vizsgált idõszakban – a kereskedelem volt a leginkább privatizált szektor és a legkevésbé tartoztak bele a veszteséges nagyvállalatok, így leginkább a kereskedelmi vállalatok jövedelmezõségérõl, de közvetetten a megye általános gazdasági potenciáljáról és a reform elõrehaladottságáról is képet mutat.

Továbbá, mivel Romániában az ipari termelés mutatói (számos veszteséges nagyvállalat esetében) nem relevánsak, ezért használtuk az egy hektár agrárterületre esõ mezõgazdasági termelés értékét (lejben), amely magába foglalja az agrártermelésbõl (a növénytermelésbõl és az állattenyésztésbõl) származó összjövedelmet.

A mezõgazdasági termelés modernizáltságát, technikai felszereltségét általában mutatja (fõleg a magánszektor esetén) az 1000 hektár mûvelt területre jutó, magántulajdonban levõ traktorok száma, ha közvetetten is, hiszen ez feltételezi más felszerelések meglétét is.

A szolgáltatásokban dolgozók és a szolgáltatásokban megtermelt GDP aránya, mind a nemzetközi elemzéseknek, mind pedig a romániai reformfolyamat sajátosságainak megfelelõen, a gazdaság szerkezeti sajátosságainak mutatóiként tarthatók számon. A munkanélküliségi ráta használata is megalapozott.

Az 1000 fõre jutó kórházi ágyak száma, valamint a csecsemõhalandóság alkalmas és sikeresen használt mutatóknak tekinthetõk, mert összefüggnek a gazdasági fejlettséggel azáltal, hogy regionális differenciálódást mutathatnak ki a megyék az egészségügyi ellátás színvonalára vonatkozóan.

Társadalmi fejlettségi, illetve a háztartások modernizáltsági szintjét jelzõ mutatószámként rurális környezetben a fürdõszobával rendelkezõ lakások valós arányát vettük alapul, a városi ellátottsági arányhoz viszonyítva.

A GFI kiszámítási technikája a következõ:

1. A mutatók értékét relativizáltuk 0 és egy közé: GDP/fõ-rel = (GDP/fõ-megye – GDP/fõ-min.) / (GDP/fõ-max. – GDP/fõ-min.), ahol a min. és max. értékek az erdélyi megyék legkisebb, illetve legnagyobb értékeit jelentik, és nem valami más, átvett értékek.

2. Dimenziónként átlagot számoltunk ezekbõl. Amelyek fordítva mutatják a fejlettséget (pl.: munkanélküliség), azokat 1-bõl kivontuk, mielõtt a többihez hozzáadtuk volna.

3. Az öt dimenzió szerinti értékbõl újra átlagot számoltunk és megkaptuk a GFI-t.

4. Kiszámítottuk a mutató értékeinek arányszámát 100-zal beszorozva, a jobb átláthatóság érdekében.

Ez az index a megyék szintjén az alábbiakat mutatja: a GFI értéke 0,74 Brassó megyében és 0,15 Beszterce- Naszód megyében, a többi megyék ezek között helyezkednek el a gazdasági fejlettségük függvényében. Egy megyének akkor lenne egyes az indexértéke, ha mind az öt dimenzió szerint az elsõ helyen lett volna.

Brassó megye után következnek: Temes (0,65), Kolozs (0,58), Kovászna (0,52), Szeben(0,47), Bihar(0,44), Arad(0,43), Fehér (0,43), Maros (0,42), Hargita (0,41) megyék. Az erdélyi átlagértéknél viszont alacsonyabbak az értékei: Hunyad.(0,40), Krassó-Szörény(0,36), Máramaros(0,36), Szatmár (0,32), Szilágy(0,30) és végül Beszterce-Naszód (0,15) megyéknek.

Összehasonlítva az eredményeket a Humán Fejlettségi Index eredményeivel, megfigyelhetõ, hogy a sorrend elég jelentõsen eltér a GFI-tõl. Íme a HFI szerinti élvonal sorrendje: Kolozs, Brassó, Hunyad, Temes, Fehér és Szeben megyék. Elõször is elmondható, hogy Hunyad megye helye a fejlett megyék között nem helytálló, a mi mutatónk esetén csak a tizedik helyen szerepel és olyan gazdasági problémákkal küszködik (pl. veszteséges bányák), amelyek miatt egyhamar nem is jöhet elõre a rangsorban. Brassó megye elsõ helyezése magalapozott, de Kolozs megye a mi mutatónk szerint csupán a 3. helyre kerül, a pontszáma érzékelhetõen alacsonyabb Brassónál, fõleg azért, mert Kolozs megyében a vidéki lakosság infrastuktúrája és modernizáltsági szintje nagyon alacsony.

A HFI továbbá a székely megyéket átlagon alulinak hozza ki Erdélyben, ami, mint láttuk, nem helytálló, mivel különösen Kovászna megye a fejlett megyék közé került (a GFI szerint).

A HFI eredményeinél valamivel reálisabbak a román Globális Fejlettségi Index szerinti eredmények (1994). Itt Brassó megye van az elsõ helyen, Kolozs a másodikon, Temes és Szeben megye a továbbiak, viszont Hunyad megye még itt is fejlettnek van számon tartva, a hetedik helyen. Kovászna megye pedig átlagon aluli, fejletlenebb megyének van számítva. Fehér, Kovászna, Hargita, Arad, Máramaros, Szatmár, Szilágy és Beszterce-Naszód megyék zárják a sort a román globális mutató szerint. Habár a GLFI is torzít, de bizonyos mértékig tükrözi a fejlettségi szintet, ellenben, mint láttuk, a városi lakosság aránya önmagában fejlettséget tükrözõ mutatóként volt használva, ám ez a leginkább torzító tényezõ, ami több mutató által közvetve is kihat, így leginkább ebben térnek el az eredményeink.

Az alrégiók esetén a mi GFI-indexünk és a román GLFI értékeinek sorrendje megegyezik. Ezért úgy tûnhet, hogy megerõsítik a regionális beosztás rendszerét, de valójában nem ez történik, mivel két alrégió négy megyét tartalmaz, melyek egyes szempontokból heterogén jellegûek, a többi alrégió 2–2 megyét .Az 1-essel számozott Központi alrégió a legfejlettebb, ezt követi a 2. Központi majd a Nyugat 1. Alrégió. Legfejletlenebbek a Nyugat2 és Északnyugat 2 alrégiók.

ALRÉGIÓ		GFI	GFI*100	GFI-rang
Központ1	Átlag	0.6006	60.0	1
	Szórás	0.1901	19.0	
Központ2	Átlag	0.4457	44.5	4
	Szórás	0.0525	5.2	
Nyugat1	Átlag	0.5401	54.0	2
	Szórás	0.1606	16.0	
Nyugat2	Átlag	0.3810	38.1	5
	Szórás	0.0315	3.1	
Északnyugat1	Átlag	0.5110	51.1	3
	Szórás	0.0943	9.4	
Északnyugat2	Átlag	0.2809	28.0	6
	Szórás	0.0926	9.2	
Erdély összesen	Átlag	0.4357	43.5	
	Szórás	0.1404	14.0	

A szórások az „elsõ” alrégiókban magasabbak, mivel az egyik megye a legfejlettebbek közül való, a másik pedig közepes szintû.

RÉGIÓ		GFI	GFI*100	GFI-rang
KÖZPONT	Átlag	0.4973	49.7	1
	Szórás	0.1236	12.3	
NYUGAT	Átlag	0.4606	46.0	2
	Szórás	0.1318	13.1	
ÉSZAKNYUGAT	Átlag	0.3576	35.7	3
	Szór1ás	0.1451	14.5	
Összesen Erdély	Átlag	0.4357	43.5	
	Szórás	0.1404	14.0	

A regionális sorrend láthatóan marad: Központi, Nyugati és Északnyugati (átlag alatti értékkel) A szórásértékek regionális szinten viszonylag stabilak, az átlaghoz közelállók, viszont az Északnyugati régió a legheterogénebb.

A fenti eredmények alapján az alábbi következtetések fogalmazhatók meg:

A régiók relatív fejlettségi sorrendjét nem befolyásolja a különbözõ aggregált mutatók kialakításának technikája és összetevõi, kivéve a Humán Fejlettségi Indexet, amely szerint a Nyugati régió a Központi elé kerül, de ebben az indexben csupán az egy fõre esõ GDP és néhány társadalmi fejlettséget jelzõ mutató van. Az alrégiók sorrendje is viszonylag stabil az átlagértékek szerint, ám a megyék sorrendje lényegesen eltérõ, fõleg a középmezõnyben levõ megyék esetében. A mi aggregált mutatónk lényege az, hogy kiszûri a gazdaságilag nagy problémákkal rendelkezõ megyéket az élvonalból, figyelembe veszi a vidéki, falusi életkörülményeket és termelési viszonyokat, és valóban a megyék gazdasági-társadalmi fejlettségi szintjét tükrözi, nem csupán a városi és az attól függõ viszonyokat. A mezõgazdasági termelékenységi adatok figyelembevétele (ahogy a szakirodalomban is megfigyelhetõ), nem hagyható ki a fejlettség értékeléséből akkor, amikor Romániában rövid és középtávon nincs nagy perspektívája az ipari fejlõdésnek. A mezõgazdaság fejlõdésével viszont megalapozható egy olyan általános növekedés, amely késõbb a tõkefelhalmozások által az ipart is fellendítheti.

Fontos eredménynek tekinthetõ az, hogy Kovászna megye és általában a székely megyék jobb pontszámmal rendelkeznek a mi indexünk szerint, mint a többi indexek szerint. A regionális fejlettség reális bemutatása fontos lehet a romániai magyarlakta megyék számára, mivel a külföldi befektetések számára vonzóbbak lehetnek

ezek a megyék, ha a valódi, komplex módon vizsgált gazdasági-társadalmi fejlettség tekintetében az átlagnál fejlettebb zónáknak tekinthetõk.

A fejlesztési alrégiók kialakításának az a célja, hogy olyan megyék kerüljenek egy csoportba, amelyek fejlettségi színvonala hasonló, és a problémáik is nagyrészt azonos természetûek. Ebbõl a szempontból megvizsgálva a két nagyobb, négy megyébõl álló alrégiót, a Központi 2 és az Északnyugati 2 alrégiókat, megállapítható, hogy nagy különbségek figyelhetõk meg a különbözõ fejlettségi dimenziók tekintetében (l. *Melléklet*).Márpedig ezeknek a megyéknek hasonlítani kellene egymáshoz a fejlettségi profiljukat és problémáikat illetõen. Ennek megfelelõen javasolnánk:

- Fehér megye átcsoportosítását a Nyugati régióba , annak a második alrégiójába, mivel összehasonlítva a székely megyékkel:– elõször Kovászna megyével – megfigyelhetõ,hogy csak a gazdaság szerkezetére vonatkozó adataik hasonlóak,a többi lényegesen eltér, – majd Maros megyével – látható,hogy bár a mezõgazdasági mutatói hasonlítanak, még ott is 4 helyezésbeli különbség van közöttük. A három székely megye pedig a legtöbb dimenzió tekintetében hasonlít, csupán Hargita megye marad el nagyon a többitõl a mezõgazdasági teljesítményekben, mivel köztudottan a legrosszabb minõségû a földje Erdélyben. Fehér megye mutatói viszont három dimenzióban hasonlítanak Hunyad megyéhez, a problémáik is (veszteséges bányák) részben hasonlóak, csupán az az eltérés, hogy a bányák túldimenzionáltsága miatt Hunyad megyében a gazdaságszerkezeti mutató nagyon rossz, de ebben Krassó-Szörény megyéhez sem hasonlít jobban, mint Fehér megyéhez.

- Az Északnyugati 2 alrégióban Szatmár és Szilágy megyének minden dimenzió szerinti mutatója közelálló, a GFI szerint is egymás után következnek, viszont Beszterce-Naszód értékeitõl eléggé eltérõk 3 dimenzió szerint (G1, M2, T5), és B-Naszód GFI értéke fele az elõbbiek átlagának. Bár Beszterce-Naszód adatai Máramaroshoz sem hasonlítanak jobban, õk ketten egy alrégióban maradhatnának földrajzi-domborzati okokból, a két partiumi megye pedig külön alrégiót alkothatna. Nem mellékes szempont az sem, hogy ebben az új alrégióban a magyarok arányszáma jóval magasabb lenne.

Melléklet : *Gazdasági Fejlettségi Index összetevõinek értéke alrégiónként*

ALRÉGIÓ		**Gazdaság**	**Mezõ-gazdaság**	**A gazdaság szerkezete**	**Infra-struktúra**	**Társad. fejlettség**
Központ1	Átlag	0.6742	0.5399	0.4232	0.5381	0.8273
	Szórás	0.4606	0.3714	0.0393	0.1143	0.0438
Központ2	Átlag	0.3670	0.4644	0.2683	0.5291	0.6000
	Szórás	0.1952	0.2532	0.0606	0.1230	0.1158
Nyugat1	Átlag	0.3956	0.4929	0.9080	0.5681	0.3360
	Szórás	0.2223	0.069	0.1300	0.1747	0.2066
Nyugat2	Átlag	0.3759	0.4589	0.2333	0.4884	0.3485
	Szórás	0.1571	0,1759	0.1175	0.1762	0.1180
Északnyugat1	Átlag	0.6647	0.5149	0.6005	0.4618	0.3132
	Szórás	0.0047	0.0198	0.0303	0.1462	0.3310
Északnyugat2	Átlag	0.2500	0.3781	0.2444	0.1674	0.3644
	Szórás	0.1331	0.1437	0.0622	0.1593	0.1350
Összesen Erdély	Átlag	0.4181	0.4614	0.3988	0.4312	0.4692
	Szórás	0.2359	0.178201	0.241575	0.200506	0.2228

* A TDK-n bemutatott tanulmány elkészítését, amely e cikk alapját képezi, dr. Vincze Mária irányította. Köszönet érte.

VERES HAJNALKA